

TELEVÍZIÓ

ZÖLD ALMÁS GICCSPARÁDÉ

Az előzetes szerint az Újvidéki Televízió *Hárman Doroszlón* címmel tévéfilmet készített Milan Konjovićról, Herceg Jánosról és Fehér Ferencről, azzal a céllal, hogy bemutassa a „három művész barátságát a kis bácskai faluban, amely mindhármuknak ihletet ad alkotó munkájukhoz”. Először is jól sejtettem, hogy a tévéfilm helyett portréfilm készülhetett a zombori festőről és a két Doroszlón élő írónkról, s ebbe belevegyült a tévéfilm és a dokumentumfilm több sajátja is. Ez még nem lett volna olyan nagy baj. Az azonban már igen, hogy az adásnak nem volt koncepciója, nem tudta, mit akar megmutatni, s még kevésbé, hogyan. Nem volt, ami összefogja, és irányítója is hiányzott.

A 87 éves Milan Konjović jószerevével csinálta azt, amit egyedül tehetett: nekigyürkőzött, és — mint a tévének többször — most is, ott hirtelenében megfestett egy képet, közben beszélt a festészetről: a téma kihívásáról, a megfestés módjáról, a stílusról stb. És mindezt, bár nem volt új, élvezetük, már csak azért is, mert Konjović mindig tud élményszerűt közölni velünk. Sőt a film elején élvezetesen alakult a Konjović—Herceg beszélgetés is az elkészült képről, de...

De már a beszélgetés előtt is történt olyan, ami se tévé-, se portréfilmbe nem illő. Nyilván rendezői utasításra Herceg János néha kikukucskált szobája ablakán, előbb, hogy lesse, megérkezett-e vendége Zomborból, később pedig, legalábbis én azt hittem, a függöny mögül azt nézi, befejezte-e a festő a képet. Aztán kiderült, nem is a Herceg-ház udvarában vagyunk, hanem Fehér Ferencéknél. És ez még mind hagyján, de az már aligha, hogy a film tele volt zavaró, az ott elhangzottakat semmiképp sem jól illusztráló képsorokkal. Többször is felbukkan a tarlón lovat vezető, népviseletbe öltözött lány, akiről nem tudni, honnan jön, és hová megy, aztán hirtelen vágással hol a papucsos műhelyében vagyunk, ki a vásárra készülő portékát szögezgeti, hol meztelen fiúcskát látunk ácsorogni, s mögötte ismét a népviseletes lányt. Ott kavarog némi füst vagy pára, hogy függönnyt húzzon a fiúcska elé. Látunk egy parasztasszonyt is, aki minduntalan bekopog vagy bekiabál, és kérdez valamit „Ferenc”-től meg „mester”-től. Egyszóval a film tele van okozati összefüggésben nem álló képsorokkal, hogy már követni is alig lehet az egészet. Hogy mi kötötte össze, nem tudom, ha csak nem az a kosár többnyire még zöld alma, ami valahogy mindig és mindenütt ott volt, ahol a festő és az írók, sőt ha jól megfigyeltem, az almából jutott a könyvespolcra, a palettára, sőt még az óra mellé is.

Mindezt legkevésbé a portréfilm szereplői hibáztathatók. Sőt, nagyon jól tudom, tőlük kiválóbb alanyokat nehezen találhatnánk. Csak-

hogy televízióknak nem tudja még: ilyen jellegű portré csak akkor sikerülhet, ha felkészült beszélgetőtárs irányítja, akinek van kérdeznivalója és van mondanivalója arról, amiről a beszélgetés folyik. S nem utolsósorban tudja azt is, hogy ő a nézőket képviseli. A forgatókönyvíró Josip Babel például meg sem jelenik az adásban, csak néhány sztereotíp kérdését halljuk, úgy, hogy a beavatlanok, azt sem tudják honnan és kitől jön. A riportalányok magukra voltak hagyva. Csak úgy odalökni a mikrofont valakinek, hogy aztán találja föl magát, ahogyan tudja — engedje meg nekem a televízió — enyhén szólva is illetlenség, nem beszélve arról, hogy szakmai dilettantizmus.

A portréfilmnek a legfőbb hibája, hogy nem volt koncepciója, sőt még ötlete sem, amelyre építeni lehetett volna, a rendezés, mondjuk ki: giccses betétei pedig nemcsak elkedélyeskedték mindazt, ami nagyon komolyan elhangzott, hanem éppen ellenkezőjét bizonyították annak, amit az írók létszükségletet jelentő közegükről mondtak. Božidar Kalezić rendező mindenáron képilig akart fogalmazni, és ahelyett, hogy közszereplésre rendkívül alkalmas emberek gondolatait a műfaj nyelvén továbbította volna, mindenáron illusztrálni akart, amivel tulajdonképpen többet ártott, mint használt. Pontosabban: megmásította azt, amit a három alany mondott.

LÉDA ÉS GLÓRIA

A televízió megjelenése óta folyik a vita arról, képes-e a tévé más művészeti ágak, játékfilmek, színházi előadások, opera stb. teljes értékű reprodukálására vagy sem. A válasz még a film esetében sem egyértelmű. Nem szólva a többi médiumról. A televízióban a színpadi látványlónak csak egy töredékét kapjuk, a kamerák sem mindig azt emelik ki az előadásból, ami a legfontosabb, s hol van az előadás légköre, a sokszor ösztönzőleg ható közönséggel való kapcsolatteremtés. Sorolni lehetne tovább az ellenvetéseket, és talán tennénk is, ha a gyakorlat (néha) nem az ellenkezőjét bizonyítaná. Természetesen nem azt, hogy nincs különbség abban, ha szélesvásznú filmet technikailag kifogástalan filmszínházban nézünk meg vagy ekránunk két fekete csikja közé szorítva,

Miroslav Krleža: *Léda*. A Pesti Színház előadása felvételtől. Fordította: Dudás Kálmán. Rendező: Horvai István. Szereplők: Bács Ferenc (Urbán Olivér), Szegedi Erika (Mélita), Kovács János (Klanfar), Tordy Géza (Aurél), Béres Ilona (Klára), Simon Mari (Szobalány). Magyar Televízió, 1985. szeptember 8.

Ranko Marinković: *Glória*. A zágrábi Gavella Színház előadása felvételtől. Színházi és televíziós rendezés: Božidar Violić. Szereplők: Ljubica Jović (Glória), Božidar Boban (Don Jere) Pero Kvrđić (Don Zane), továbbá Josip Marotti, Mladen Šerment, Mato Ergović, Mirko Vojković, Vesna Starčević és Mladen Budišček. Sugározta a Belgrádi Televízió második csatornája, 1985. szeptember 19-én.

netán fekete-fehérben a színes alkotást; mint ahogy az operaház és a 4×5 méteres nappalink akusztikája között is van némi különbség. Ettől függetlenül ki ne látott volna már tévén filmet, színházi előadást, amikor a művészi érték hatása alatt meg is feledkezett arról, moziban, színházban vagy éppenséggel a tévékészülék előtt ül-e.

Két nemrégii színházi előadás tévés közvetítése juttatja eszünkbe ezeket a gondolatokat: a Magyar Televízióban láthattuk Krleža *Lédáját* a Pesti Színházból, majd a Belgrádi Televízió sugározta a zágrábi Gavela Színházból Ranko Marinković *Glóriáját*.

Két rendhagyóan jó darab, két jó színházi előadás. E sorok írójának évekkal ezelőtt alkalma volt látni a pesti előadást, s így az összevetés lehetősége is adott. Horvai István rendező talán legnagyobb erénye, hogy a tévé-változatba is sikerült átmentenie a szomorú vigjátéknak azt a hangulatát, amelyben a krležai szituációk valóságereje és hite rejlik. S hozta a darab fontos elemeit is, a nagypolgári miliőt díszlettel, jellemmel, nem utolsósorban pedig a jellemformáló szerepekkel. A rendezői értelmezés a humanizmus oldaláról közelít a darabhoz, érezzük a társadalmi háttérrel, de a rendező csak annyira terheli vele a nézőt, amennyi szükséges a szituáció megértéséhez. Horvai egyetemesebben, az emberiség nevében fogalmaz, de a mára is vonatkozó előadással. A farsangi karnevál leple alatt megteremti a férfi és a nő, vagy talán a hím és a nőstény viviszekciós helyzetét, s bejárja azt a kört, amely reménytelenséggel és hazugsággal van kikövezeve.

A pesti *Léda* tragikus és szomorú is egyszerre, tragikus, mert összetöri az embereknek az esetleges tisztesség lehetőségébe vetett hitét, és szomorú, mert bizonyítja a tételt, miszerint az élet hazugságokon alapszik. „Ugyan, kérem, micsoda képmutatás” — vágja a temetésre készülő Klanfar felesége szemébe, mintegy summásan megfogalmazva az őket körülvevő világ központi problémáját. Mert valóban a *Lédában* minden színlelt, a szerelem, a kedvesség, a barátság, s talán még maga a bánat is. S kiút sincs. A zárójelenetben Urban Olivért nem az utcányokkal látjuk, az utcaseprők előtt rugdosva az éj folyamán felgyülemlett szemetet, hanem a Klanfar-ház cselédlányának a karjai között találjuk, hogy a négyyszög immár ötszöggé, majd ki tudja hány szöggé bővíljon. Melitával majd Klárával való viszonya után Urban számára immár fizikai képtelenség, amit a szerelemre ébredt lány kér tőle, de bele kell csípnie a farába, mert más út itt már nincs.

A Léda-beli poklot a tévés rendezés úgy tárja elénk, hogy közben nem zavar bennünket sem a kamera szelektáló mivolta, sem a közönség nélküli felvétel. Ami hangsúlyos a színházi előadásban, azt kellő nyomatékkal érzékelteti a televíziós változat is. Nem sokszereplős a darab és így mindig követhető a történet és a játék, mindenekelőtt a szenzibilis Melitát alakító Szegedi Erikáé, akinek szép pillanatait a tévé közelképei még kifejezőbbé tesz. A felvétel meggyőzően bizonyítja,

hogy tud gyöngéd és elbűvölő, s ha kell, hidegvérű férficsalóvá lenni vagy éppenséggel urának vérét szívó piócává változni. A tévé hatalma, hogy amennyire a jót kiemeli, legalább annyira megmutatja a fogyatékosokat is, például az Olivért alakító Bács Ferenc vagy Aurél szerepében Tordy Géza arcjátékának modorságait is olykor. Eltűzött Klaufár alakjának ábrázolása, aki — mint a kritika már a bemutató idején jelezte — faragatlan ugyan, de nem idióta.

Többnyire a *Léda* előadásának képletére készült a *Glória* is. Jó szöveg, sikeres színházi előadás, ergo élvezetes televíziós produkció. Itt is a szöveg mélyebbre rejtett értékei kerülnek felszínre, Božidar Violić rendező a szabadság és a halál relációt vizsgálja, eljutva addig, hogy a megsemmisülés azonos lehet a szabadulással. A dráma a középpontba a cirkuszi artistából lett apácát helyezi, aki halálfélelmében vonult kolostorba, de mert éppen rá esik a választás a csodatevő Mária szerepének „eljátszására” — számára ez a légtornánál is veszélyesebb —, összeomlik. Megkísérli még a cirkuszi sátorba való visszatérést, de ez már egyenlő az öngyilkossággal. A drámát, amelyben nündenki viseli a maga keresztjét, Violić ügyesen alkalmazta a tévére. Mint ahogy Don Zane a csukott ajtók mögül is mindig pontosan tudja mi történik a sekrestyében Glória és Don Jere között, ugyanígy mi nézők is tudjuk, érezzük, mi van a „holtzögben”, amelyet a tévékamera nem a kellő pillanatban mutat. Ezt egyrészt a dráma szabályos szerkezete tette lehetővé, másrészt pedig a színházi jelrendszer ismerete, amelynek alapján pontosan tudjuk, hol és minek kell történnie. A *hogyan* izgató feladatának megoldásával kötötte le figyelmünket a rendező, miközben a megmaradni vagy elbukni kérdésére kereste a választ. Glória nem tud kétszer újrakezdeni, s elbukik a hivatásában és emberségében gerinctelen Don Jere is. Don Zane lesz az, aki megmutatja, hogy az egymástól nem is messzire eső igazság és hazugság között hogyan lehet mégis fennmaradni.

Ahogy a *Léda Szegedi Erika* kitűnő játékaról marad emlékezetes, úgy a zágrábi *Glóriát* a Janus-arcú Don Zanet alakító Pero Kvrčić sziporkázása teszi maradandóbbá. Bár végig háttéri figura, mégis olyan alakja az előadásnak, aki köré lehet szervezni szinte a teljes előadást. A darabban emberi és erkölcsi mérőléc volt, hozzá, cselekedeteihez viszonyul minden. A jó és a rossz, ő a megmondhatója mi isteni és mi emberi, mi a bölcs s mi nem. Egyszóval tőle csapnak föl a darabbeli hullámok, amelyek majd elnyelik Glóriát, s ő fogalmazza meg a megsemmisülés és szabadulás kiegyenlítésének a tételét is. Kitűnő színházi teljesítmény, remek arc- és kézzjáték, széles érzelmi skála teszi Pero Kvrčić játékát valóban élvezetessé, s ő az, aki a legtöbbször járult hozzá ahhoz, hogy a darab teljes értékű televíziós élmény is legyen.

BORDÁS Győző